

10 Şubat 1888 tarihinde Leipzig'de vefat eden Fleischer'i asrın en büyük şarkiyatçısı düzeyine getiren etken yazarlığından çok üniversite hocasıdır. Yetiştirdiği kadrolar arasında I. Goldziher, V. Rosen, Danimarkalı A. W. F. Mehren, Norveçli J. P. Broch, Çek J. Kosut ve Almanlar'dan J. Barth, M. Hartmann, K. H. Graf, Türkolog F. Behrmann, ilâhiyatçı F. Delitzsch gibi ünlü ilim adamlarını saymak mümkündür.

Fleischer'in kendi yazdığı büyük hacimli eser yoktur; özellikle geniş kapsamlı bir Arapça gramer kaleme almamış olması meslektaşları tarafından üzüntüyle kaydedilir. Neşrettiği bazı metinler (meselâ Beyzâvî'nin *Envârü't-tenzil'i*) onun itina anlayışını ve Arap diline, İslâm ilâhiyatına olan derin bilgisini ortaya koymakla birlikte bu çalışmalarda tenkidî malzemelerin bulunmayışı, aynı zamanda kullanılan el yazmaları ve metnin tertibinde takip edilen esaslar hakkında herhangi bir bilgi verilmeyişi eleştiri konusu olmuştur.

Eserleri. Fleischer'in belli başlı çalışmaları şunlardır: 1. *Catalogus codicum manuscriptorum orientalium Bibliothecae Regiae Dresdensis* (Leipzig 1831). 2. *Historia anteislamica arabice* (Leipzig 1831). Ebû'l-Fidâ'nın *el-Muhtaşar fî târihi'l-beğer* adlı eserinin Câhiliye devrine ait bölümünün Arapça metin ve Latince tercümesidir. 3. *Samachschari's Goldenen Halsbandern* (Leipzig 1835). Zemahşeri'nin *Aṭvâku'z-zeheb* adlı eserinin Almanca tercümesidir. 4. *Ali's hundert Sprüche arabisch und persisch paraphrasirt von Watwat* (Leipzig 1837). Reşidüddin Vatvât'ın *Maṭlûbü külli tâlib min kelimâti 'Alî b. Ebî Tâlib* adıyla Hz. Ali'nin 100 hikmetli sözünü derlediği eserinin metin ve Almanca tercümesidir. 5. *Tausend und eine Nacht. Elf leyle ve leyle'nin* Arapça metninin neşri olup ilk sekiz cildi M. Habict (Breslau 1825-1838), IX-XII. ciltleri de Fleischer (Breslau 1842-1843) tarafından hazırlanmıştır. 6. *Catalogus librorum manuscriptorum orientalium qui in Bibliotheca senatoria civitatis Lipsiensis asservantur* (Grimma 1838). A. G. R. Naumann tarafından yayımlanan bu eserin üçüncü bölümünü Fleischer hazırlamıştır. 7. *Beidhawii Commentarius in Coranum* (I-II, Leipzig 1846-1848). Beyzâvî'nin *Envârü't-tenzil* adlı meşhur tefsirinin neşridir. 8. *Grammatik der lebenden persischen sprache* (Leipzig 1847). Mirza Muhammed İbrâhim'in Farsça gramerine dair eserinin

Almanca tercümesidir. 9. *Zevâlü't-terah fi şerhi Manzûmeti İbn Feraḥ* (Leiden 1895). İbn Abdülhâdî el-Makdisî'nin hadis terimlerine dair eserinin metni ve Almanca tercümesidir.

BİBLİYOGRAFYA :

G. Dugat, "Fleischer", *Histoire des orientalistes de l'Europe*, Paris 1870, II, 74-90; J. Fück, *Die Arabischen Studien in Europe*, Leipzig 1955, s. 170-173; Necîb el-Akîkî, *el-Müsteşri-kün*, Kahire 1980, II, 362-363; H. Thorbecke, "Dem Andenken Heinrich Leberecht Fleischer's", *ZDMG*, XLII (1888), s. 695-700; Şeyh İna'yetullah, "Flâişer", *UDM*, XV, 459-460.

H. AHMED SCHMIEDE

FLORİNA

Yunanistan'ın
Makedonya kesiminde
bir kasaba.

Deniz seviyesinden 660 m. yükseklikte Manastır'ın (Bitola) 30 km. güneyinde, Vardar nehrine kavuşan Karasu çayının Nerçoka (Peristeri) dağlarından geçtiği yerdeki dar geçide yakın bir alanda kurulmuştur. Pelagonia ovasından Arnavutluk'a doğru giden önemli bir yolu kontrol altında tutacak bir konuma sahiptir. Florina adının "yeşil" anlamına gelen Yunanca *chloron* kelimesinden türetildiği söylenmekte ve bu kelime Kuzey Yunanistan'ın bazı bölgelerinde Floron şeklinde telaffuz edilmektedir. Osmanlılar şehrin etrafındaki düzlüğe, bölgenin bol ve koyu yeşil bitki örtüsüne işaret etmek üzere Floran'ın karşılığı olarak Yeşilova adını verdiler. Slavca ismi Lerin de yine eski Yunanca adına dayanmaktadır.

Çömlek parçaları ve diğer seramik kalıntıları, bugünkü kasabanın güney kenarında bulunan ve üzerinde St. Haralampi Kalesi'niñ yer aldığı tepenin tarih öncesi dönemlerde iskâna açık olduğunu gösterir. Bu tepede İllirya'ya (İllyria) giden yolu kontrol etmek için yapılmış bir Makedon sınır kalesinin bulunduğu sanılmaktadır. Ayrıca burada, Büyük İskender'in babası Makedonya Kralı Philippus devrinden (m.ö. 359-336) kalma bir mezarlık ortaya çıkarılmıştır. Bizans döneminde ise burası müstahkem küçük bir kasaba durumundaydı. Bu devrelere ait şehir surlarının kalıntıları bugüne ulaşmıştır.

XIV. yüzyılın ortalarından itibaren Bizans idaresinden çıkan Florina bölgesi bir süre Sırp İmparatorluğu'na tâbi oldu. Sırp Çarı Duşan'ın 1355'te ölümünden

sonra Radoslav Hlapen'in küçük Sırp devleti sınırları içinde kaldı. Bu sırada bölge Osmanlı akıncılarının hücumuna uğradı ve 1387 yılı civarında Hlapen'e bağlı Karaferye (Verroia) ve Vodena ile (Edessa) birlikte Osmanlılar'ın eline geçti. Kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte kale büyük bir ihtimalle Gazi Evrenos Bey tarafından fethedilmiştir.

Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra bir kaza merkezi ve İslâm şehri haline gelen Florina hakkındaki eski bilgi 1481 tarihli *Tahrir Defteri*'nde yer alır (BA, TD, nr. 16 m, s. 478-481). Buna göre Florina 260 köye sahip bir kadılık merkezi olup buraya bağlı bütün yerleşim birimleri ve kaza halkı Makedon-Slav adları ile kaydedilmişti. Doğudaki büyük ovada toplam doksan dört hanelik yedi küçük Türk köyü bulunmaktaydı. Türkler'in buraya II. Murad zamanında geldikleri tahmin edilmektedir. Florina merkezinde ise kırk hanelik bir müslüman cemaatinin yanı sıra 185 hanelik bir hıristiyan cemaati vardı. Bu rakamlara göre toplam 1000 civarındaki nüfusun % 18'ini müslümanlar oluşturuyordu. XVI. yüzyılda nüfusta artış meydana geldi. 1528'de 117 müslüman, 207 hıristiyan hâne (yaklaşık 1600 kişi) varken 1570'te bu sayı 175 müslüman, 195 hıristiyan hâneye (yaklaşık 1900 kişi) ulaştı. Rakamlardan anlaşıldığına göre müslüman nüfusunda XVI. yüzyıl boyunca sürekli bir artış olmuşa da hıristiyan nüfusu kasabadaki ağırlığını korumuştur.

Müslümanların Florina'da çoğunluğu teşkil etmeleri XVII. yüzyıla rastlar. Bunda, sonradan gelen Türk kolonileri ve kısmen yerli halkın İslâmlaşması da etkili olmuştur. Florina'ya ait 1036 (1627) tarihli *Cizye Defteri*'ne göre şehir merkezinde sadece sekiz ve Yakub Bey mahallesinde de dokuz hıristiyan hânesi mevcuttu (Sofya, National Library, nr. F. 14A., 72). 1070'te (1659-60) burayı gören Evliya Çelebi ise şehrin altı mahalleye ayrıldığını, taştan yapılmış 1500 kadar evin bulunduğunu yazar. Onun ifadesine göre burası fazla gelişmemişti. On yedi mescidi, üç medresesi, bir Halvetiyye tekkesi ve iki hamamı vardı. Evliya Çelebi'nin verdiği ev sayısının biraz abartılı olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Rumeli medreseleri hakkındaki 1660 tarihli resmî rakamlara göre Florina'da sadece Abdülkerim Medresesi mevcuttu.

Yunan kaynaklarına göre Florina'nın İslâmî karakteri 1800'lere kadar devam etti. Arnavutlar'ın kuzeyden gelecek ge-

lişmekte olan Vlach (Vlah) dağ kasabaları Voskopoye, Vitkuk ve Linotopi'yi yerle bir etmeleriyle durum değişti. Vlach hıristiyan nüfusunun bir kısmı Florina'ya yerleşti. Bölgeyi ziyaret eden Fransız seyyahı François Pouqueville'nin 1815'te yazdıklarına göre Florina'da çoğunluğu Türkler'e ait olan 700 hâne ve zengin bir pazar vardı. XIX. yüzyıl boyunca şehrin Makedon-Bulgar nüfusu hızlı bir şekilde arttı ve Vlachlar'ın bir kısmı da asimile oldu. Gustav Weigand'ın 1890'larda verdiği yaklaşık rakamlara göre Florina'nın nüfusu 4000 Türk, 2000 Bulgar ve 100 Vlach'tan oluşuyordu. 1310 (1892) tarihli *Manastır Vilâyeti Salnâmesi*'ne göre Florina'nın toplam nüfusu 9156 idi. Daha güvenilir ve daha ayrıntılı olan Vasil Kançev'in 1900 yılına ait istatistiklerinde ise nüfusun 5000'i Türk, 2820'si Bulgar, 1600'ü Çingene, 200'ü müslüman Arnavut, 100'ü hıristiyan Arnavut, 84'ü Vlach ve 20'si yahudi olarak gösterilmektedir.

Kâmûsü'l-a'lâm'da, Florina'da XIX. yüzyılın sonlarında yedi cami, iki tekke, bir medrese, bir rüşdiye, bir ibtidâiye, beş müslüman, iki Yunan ve bir Bulgar mektebi, iki kilise, 300 dükkân, on dokuz han ve bir hamamın bulunduğu belirtilmektedir (V, 1314). Tekkeler Halvetî ve Nakşibendî tarikatlarına aitti. Nakşibendî tarikatının bir kütüphanesi de vardı. Şehirdeki müslümanlara ait en eski yapılar, Muharrem 878 (Haziran 1473) tarihli vakfiyesi bulunan, Gazi Evrenos'un torunu Gazi Yâkub Bey'in yaptırdığı cami ve imaretti. 1544 tarihli kayıtlara göre burada ayrıca yine Yâkub Bey'e ait bir cami, Hamza Bey Camii ve Mektebi ile İlyas Bey Zâviyesi de bulunmaktaydı (BA, TD, nr. 235, s. 239-242).

XIX. yüzyılın sonlarında ve XX. yüzyılın başında Florina ve çevresi Yunanlılar, Bulgarlar, Sırp ve Vlachlar arasında, Makedonya'nın parçalanması ve kendi topraklarına katılması amacıyla yapılan yoğun çatışmalara sahne oldu. Bu savaşlarda Türk olan çiftlik sahipleri kendilerini Helenleştirmeye çalışan Yunanlılar'a karşı Bulgarlar'ı tuttular ve maiyetlerindeki çiftçileri Bulgar okulları ve kiliselerine gönderdiler.

I. Balkan Savaşı sırasında Sırp ordusu Florina'yı ele geçirdi (21 Kasım 1912); ancak Sırp kısa bir süre sonra şehri Yunanlılar tarafından alınan Gevgili (Gjevgjili) tren istasyonu ile değiştirdiler. Yeni sınır şehrin 15 km. doğusundaydı. Balkan savaşları ile I. Dünya Savaşı esna-

sında ve sonrasında Florina ve çevresindeki müslümanlar bölgeden ayrıldılar, bir kısmı da Türkiye'ye göç etti (1900'de 60.025 olan Florina nüfusunun % 27'si müslümandı). Makedonca-Bulgarca konuşan hıristiyanların birçoğu Sırp veya Bulgarlar'ın kontrolündeki topraklara yerleşti. Manastır ve çevresindeki Helenleştirilmiş Vlachlar Yunan idaresindeki bölgelere geçtiler. 1923 Lozan Antlaşması'ndan sonra Anadolu'dan gelen birçok Rum Florina'daki boş evlere yerleştirildi. Bu tarihten itibaren Florina büyük çoğunluğunu Yunanlılar'ın teşkil ettiği bir şehir haline geldi. Savaşlar sırasında ve daha sonra İslâmî yapılar yıkıldı. 1959'da burada son derece bakımsız iki cami vardı; 1976'ya kadar ise sadece küçük bir hamam ayakta kalabildi. Bugün burası 12.000 nüfuslu bir kasaba durumundadır.

Florina bazı meşhur Türk şair ve yazarlarının doğum yeridir. 1828'de ölen ve geride tefsir, mantık ve tıp dalında on iki eser bırakan Mantıkî Mustafa Efendi, Nâzım Özgünay (ö. 1939) ve Necatî Cumalı bunların en önde gelenleridir. Cumalı 1976'da yayımlanan *Makedonya 1900* adlı eserinde Florina'yı anlatmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 16 m, s. 478-481; TD, nr. 235, s. 239-242; *Cizye Defteri*, Sofia, National Library, nr. F. 14 A., 72; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, V, 574-575; F. C. H. L. Pouqueville, *Voyage en Grèce*, Paris 1826; Mehmed Tevfik, *Manastır Vilâyeti Tarihçesi*, Manastır 1328 (Sırpça trc. "Kratka Istorija Bitolskog Vilayeta", *Bratstvo*, nr. 43, Beograd 1933, s. 189-244); G. Weigand, *Die Aromunen*, Leipzig 1895, s. 123; V. Kânçev, *Makedonija, Etnografija, Statistika* (Sofia 1900), Sofia 1970, II, 549-551; L. Schultze, *Jena, Jena 1927*, s. 160; A. Stojanovski, *Gradovite na Makedonija ot krajot na XIV do XVII Vek*, Skopje 1981, s. 64-72; *Kâmûsü'l-a'lâm*, V, 1314; *Megali Elliniki Enkyklopedia*, Athens, ts., XXIV, 82-85.

MACHIEL KIEL

FLÜGEL, Gustav Leberecht

(1802-1870)

Alman şarkiyatçısı.

Saksonya'nın Yukarı Lausitz (Haute-Lusace) bölgesinde Bautzen'de doğdu. Orta öğrenimi sırasında Grekçe ve Latince dersleri aldı. 1821 yılında Leipzig Üniversitesi'ne girerek burada Krug, Rosenmüller, Winer ve Winzer gibi ünlü ilim adamlarından teoloji, felsefe ve Doğu dilleri okudu. 1824'te üniversite eğitimini ta-

mamladı. 1827'de Kraliyet Kütüphanesi'nde araştırma yapmak ve Hammer-Purgstall'ın el yazmaları üzerinde çalışmak için Viyana'ya giderek iki yıl orada kaldı. Bu arada Macaristan ve Steiermark'a da (Styrie) geçti; ayrıca Berlin, Münih, Brunswick yakınlarındaki Walsenbüttel, Hannover, Göttingen, Cassel ve Frankfurt kütüphanelerinde de araştırmalar yaptı. 1829 Eylülünün sonlarında Paris'e gidip Collège de France'da Arapça ve Farsça kurslarını, Ecole Spéciale des Langues Orientales'de de Silvestre de Sacy'nin derslerini takip etti ve kütüphanelerdeki el yazmaları üzerinde çalıştı. 1830 yılında Saksonya'da Dresden'e gitti; 1832'de Meissen'e geçerek kraliyet kolejinde (Fürstenschule Saint-Afra) profesör oldu. 1838'de Silezya'ya ve ertesi yıl birkaç el yazmasını görmek üzere Paris'e, bir müddet İsviçre ve Münih'te bulunduktan sonra da 1840'da Viyana'ya gitti. Bu arada ağır bir hastalığa tutulması sebebiyle öğretim üyeliğinden istifa etti. 1850 yılında Münih, Salzburg ve Viyana'yı kapsayan uzun bir yolculuğa çıktı, bir süre de Steiermark'ta von Hammer-Purgstall'ın Hainfeld şatosunda dinlendi. 1851, 1852 ve 1854 yıllarının yaz aylarında Viyana Kraliyet Kütüphanesi'ndeki el yazmalarının katalogunu hazırladı. 1855'te Meissen'i terk ederek Dresden'e yerleşti ve 5 Temmuz 1870 tarihinde orada öldü.

Eserleri. 1. *Der Vertraute Gefährte des Einsamen in Schlagfertigen Gegenreden von Ettseâlibi aus Nisabur (Muhtaşar min Kitâbi Mü'nisi'l-vaḥîd fi'l-muḥâdarât li's-Şe'âlibî)*. Flügel'in Viyana'da 1829'da neşrettiği bu eser, Gildemeister'in de belirttiği gibi (*ZDMG*, XXXIV/1, s. 171-172) Seâlibî'nin Mü'nisi'l-vaḥîd'i değil Râgib el-İsfahânî'nin *Muḥâdarâtü'l-üdebâ*'sının bir bölümüdür. 2. *Geschichte der Araber*. Araplar'ın tarihi üzerine olup üç cilt halinde Dresden (1832-1840) ve Leipzig'de (1864) basılmıştır. 3. *Corani textus arabicus* (Leipzig 1834, 1842, 1858). Kur'an metni olup âyetlerin numaraları konusunda müsteşriklerin esas aldıkları nüsha olagelmıştır. 4. *Dissertatio de arabicis scriptorum graecorum interpretibus* (Meissen 1841). Grekçe eserleri Arapça'ya tercüme edenler hakkındadır. 5. *Concordantiae Corani arabicae* (Leipzig 1842). Kur'an-ı Kerim üzerine yapılan ilk fihrist çalışmasıdır. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Ḳur'ân* adlı çalışmasında bu eserden önemli ölçü-